9

laizs"k.k dkS'ky&II

प्रिय शिक्षार्थी, पिछले पाठ में आपने संस्कृत में सरल वाक्यों के माध्यम से संप्रेषण कौशल सीखा। इस पाठ में आप संस्कृत भाषा में तुलनात्मक रूप से उच्च स्तरीय वाक्यों के माध्यम से संप्रेषण कौशल सीखेंगे। संप्रेषण कौशल के माध्यम से हम हमारे परिचितों तक प्रभावी माध्यम से संदेश प्रेषित कर सकते हैं या हमारी सामान्य वार्तालाप को अधिक गुणात्मक और प्रभावी बना सकते हैं।

mÌs';

यह पाठ पढने के बाद आप सक्षम होंगे:

- संस्कृत में सरल वाक्यों का निर्माण और प्रयोग करने में; और
- प्रश्नवाचक वाक्यों के माध्यम से संप्रेषण कौशल में विस्तार करने में।

l i"k.k dk'ky&II

9.1 ljy lLÑr okD;k dk fuek.k vkj i;kx

नीचे दिये गये शब्दों का वाक्य में प्रयोग कीजिए–

तस्य, एतस्य, कस्य, तस्याः एतस्याः कस्याः, कः, के, का, काः, किम्, कुत्र, कुतः, किमर्थं, कति, कदा, कथं, अत्र, तत्र, कुत्र, सर्वत्र, अन्यत्र, एकत्र,

तस्य नाम राजेशः।

कस्य नाम राजेशः?

एतस्य नाम राजेशः।

तस्याः नाम राधा।

कस्याः नाम राधा?

एतस्याः नाम राधा।

dL; iRuh lhrk

रामस्य पत्नी सीता

dL;k% ifr% jke%

सीतायाः पतिः रामः

dL; iRuh jk/kk\	dL;k% ifr% —".k%\
कृष्णस्य पत्नी राधा	राधायाः पतिः कृष्ण

नीचे दिये गये शब्दों को पढ़िये और ऊपर दिये अनुसार वाक्यों में प्रयोग कीजिए–

माधव		रमा	हरीश		सुधा
केशव	(याः)	रेखा	रमेश	(याः)	आशा
राघव	पतिः	माला	गिरीश	पतिः	अपेक्षा
आदित्य	पत्नी	अमृता	राजेश	पत्नी	सौम्या
दशरथ	(स्य)	कौसल्या	शिव	(स्य)	दुर्गा
हरीश		रम्या	लक्ष्मण		ऊर्मिला

9.2 fp=k d s ek/;e l s lLÑr okD;k dk i;kx

बालकः गच्छति। कः गच्छति?
बालकः गच्छति ।

बालकाः गच्छन्ति। के गच्छन्ति?
बालकाः गच्छन्ति ।

lai"k.k dk'ky&II

r'rh; d{kk

बालिका गच्छति ।
का गच्छति ?
बालिका गच्छति ।

बालिकाः गच्छन्ति ।
काः गच्छन्ति ?
बालिकाः गच्छन्ति ।

1. वाक्य में क्रियापदों का प्रयोग

उदाहरण कः क्रीडति? रामः क्रीडति।

1. कः क्रिडति ? रामः क्रिडति ।
2. के क्रीडन्ति ? छात्राः क्रीडन्ति ।
3. का क्रीडति ? रमा क्रीडति ।
4. काः क्रीडन्ति ? महिलाः क्रीडन्ति ।

2. क्रियापद तथा उनका अर्थ

क्रीडति–खेलता/खेलती है

पठति–पढ़ता/पढ़ती है

पृच्छति–पूंछता/पूछती है इच्छति–पसंद करता है

fVIi.kh

स्मरति–याद करता है

आगच्छति–आता है

स्थापयति–देखता है

पतति–गिरता है

त्यजति–छोड़ता है

पश्यति–देखता है

निन्दति–निंदा करता है

खादति–खाता है

वदति–कहता है

हसति–हँसता है

नृत्यति–नृत्य करता है

उत्तिश्ठति–उठता है

लिखति–लिखता है

मिलति–मिलता है

स्पृस्यति–स्पृश करता है

भवति–हौता है

नयति–खाता है

उपविषति–बैठता है

laiz"k.k dk'ky&II

9.3 fp= n[kdj iz'ukÙkj 'kSyh e okD; fuekZ.k&I

बालकः किं पठति ?

बालकः पाठं पठति।

पिता किं ददाति ?

पिता धनं ददाति ।

शुशुः किं पिबति ?

शिशुः क्षीरं पिबति।

मित्रं किं खादति ?

मित्रं अन्नं खादति।

गायकः किं गायति ?

गायकः गानं गायति ।

बालकः किं शृणोति ।

बालकः गानं शृणोति ।

rrh; d{kk

fVIi.kh

r`rh; d{kk

fVIi.kh

9.4 fp= n[kdj iz'ukÙkj 'kSyh eas okD; fuekZ.k&II

बालकः कुत्र गच्छति ?
बालकः विद्यालयं गच्छति ।

बालकः कुत्र गच्छति ?
बालकः देवालयं गच्छति।

बालिका कदा उत्तिष्ठति ?
बालिका पञ्चवादने उत्तिष्ठति।

बालिका कदा विद्यालयं गच्छति ?
बालिका दशवादने विद्यायं गच्छति।

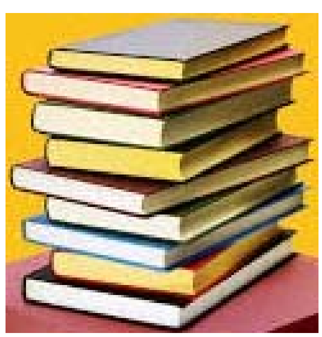

कति पुस्तकानि सन्ति?
दश पुस्तकानि सन्ति।

कति वृक्षाः सन्ति?
पञ्च वृक्षाः सन्ति।

fVIi.kh

छात्रः कथं गच्छति ?
छात्रः यानेन गच्छति ।

बालकः कथं खादति ?
बालकः चमसेन खादति ।

कति बालिकाः सन्ति ?
चतस्रः बालिकाः सन्ति ।

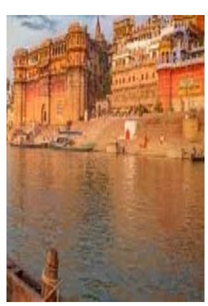

मोदिमहोदयः कुतः काशीं गच्छति ?
मोदिमहोदयः देहलितः काशीं गच्छति।

छात्राः कुतः गृहं गच्छन्ति
छात्राः शालातः गृहं गच्छन्ति।

छात्राः किमर्थं तिष्ठन्ति ?
छात्राः स्नानार्थं तिष्ठन्ति ।

बालकः किमर्थं विद्यालयं गच्छति?
बालकः ज्ञानार्थं विद्यालयं गच्छति।

बालकः कुत्र अस्ति ?
बालकः तत्र अस्ति ।

बालकः कुत्र अस्ति ?
बालकः अत्र अस्ति

देवः कुत्र अस्ति ?
देवः सर्वत्र अस्ति द्य

वायुः कुत्र अस्ति ?
वायुः सर्वत्र अस्ति ।

laiz"k.k dkS'ky&II

छात्राः कुत्र सन्ति ?
छात्राः एकत्र सन्ति ।

अश्वः कुत्र अस्ति ?
अश्वः अन्यत्र अस्ति ।

ikBxr iz'u& 9-1

I. रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिये–

1. तस्य नाम राजेशः । .... नाम राजेश ?
2. सीतायाः पतिः .... । रामः कस्य पतिः ?
3. बालकाः क्रीडन्ति। .... क्रीडन्ति ?
4. बालिका दशवादने विद्यालयं गच्छति। .... कदा कुत्र गच्छति?
5. ईश्वरः सर्वत्र अस्ति। .... कुत्र अस्ति ?

vkius D;k lh[kk\

- तस्य, एतस्य, कस्य, तस्याः एतस्याः कस्याः, कः, के, का, काः, किम्, कुत्र, कुतः, किमर्थं, कति, कदा, कथं, अत्र, तत्र, कुत्र, सर्वत्र, अन्यत्र, एकत्र,द्य आदि शब्दों का वाक्य में प्रयोग।
- संप्रेषण कौशल में विस्तार।

r`rh; d{kk

fVIi.kh

ikBkar iz'u

1. नीचे दिये गये गद्यांश को पढकर स्वयं से प्रशनोत्तर वाक्यों का निर्माण किजिए।

एकः बालकः अस्ति। बालकस्य नाम वरुणः। तस्य एका अनुजा अस्ति। तस्याः नाम श्वेता। बालकस्य गृहस्य समीपे वृक्षाः सन्ति। ते फलं ददति। सः प्रतिदिनं दश फलानि खादति सः प्रतिदिनं शालां गच्छति । वरुणः पठनार्थं शालां गच्छति । षालातः मित्रस्य गृहं गच्छति। मित्रस्य माता खादनार्थं मधुरं ददाति । तस्य मित्रस्य नाम अरुणः । अरुणः प्रतिदिनं शड्वादने उत्तिष्ठति । सप्तवादने पाठं पठति। सः दशवादने द्विचक्रिकायानेन विद्यालयं गच्छति । शालातः यानेन गृहम् आगच्छति ।

mÙkjekyk

9.1

1. कस्यः
2. रामः
3. के
4. बालिकाः
5. ईश्वरः